

М.В.Мегежекскэй аатынан МБОУ Маалыкай орто оскуолата
Ньурба оройуона Саха Өрөспүүбүлүкэтэ (Якутия)

*«Чыыыылалардаах сахалыы өс хобооннор,
таабырыннар хомуурунньуктара»*

Улэни толордо: Иванова Мария Семеновна алын суьуех
кылаас учуутала

Маалыкай сэл. 2019с.

Таабырыннар

Таабырын киһи өйүн-санаатын,
фантазиятын сайыннарар,
дьүһүннээн, баай уобарастаан
толкуйдуурга эрчүүр, мындыр,
сылык, булугас-талыгас, өйдөөх
оңорор.

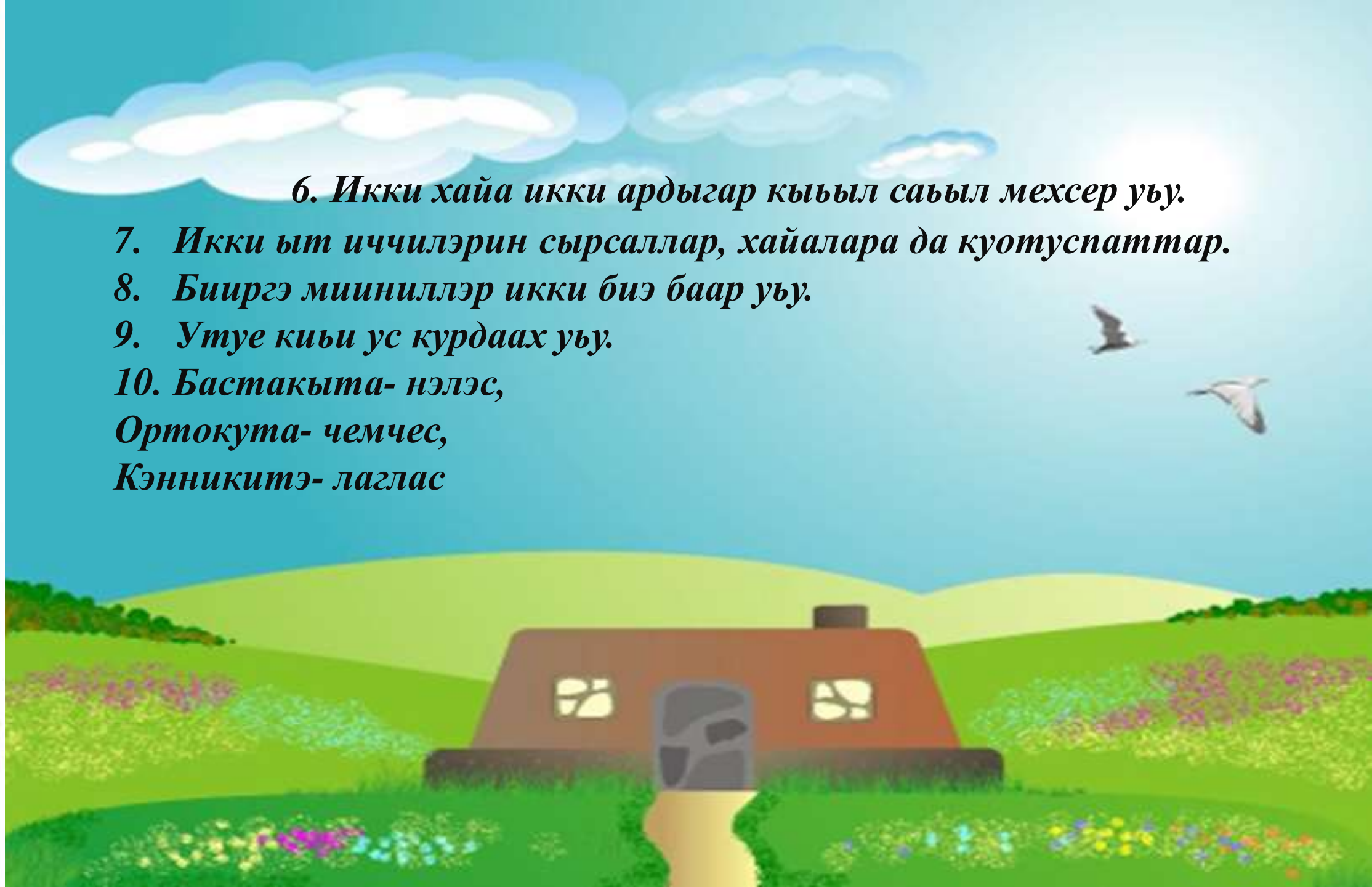
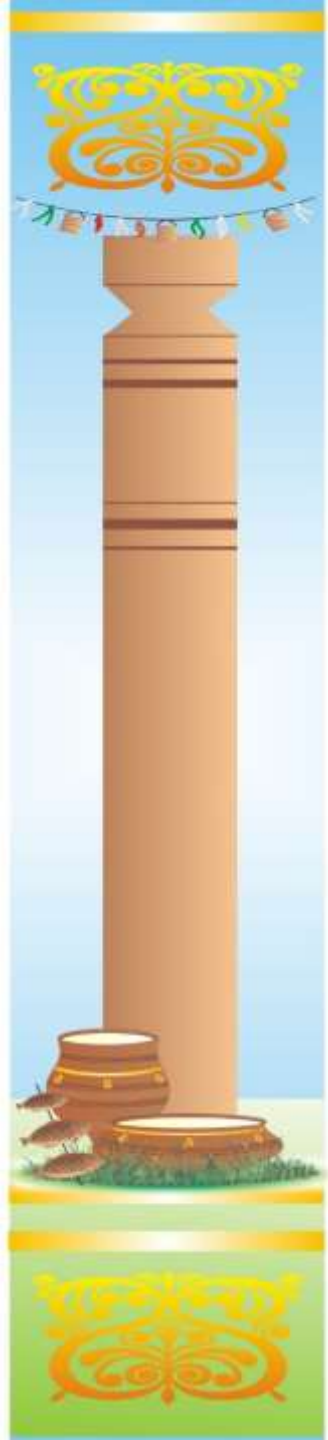
1. Соботох атахтаах ункууьут кырачаан баар уьу.

*2. Бири бырахпыта-
Биир ытыьы ылбыта.*

3. Ус о5о биир оро5унан субулар уьу.

*4. Икки манан биэ охсуьарын биир кугас биэ
быыьыыр уьу.*

*5. Икки тебелеех, икки тегуруктээх, ортотугар
кииннээх баар уьу.*

- 6. Икки хайа икки ардыгар кыьыл сабыл мехсер уьу.*
- 7. Икки ыт иччилэрин сырсаллар, хайалара да куотуспаттар.*
- 8. Бииргэ мииниллэр икки биэ баар уьу.*
- 9. Утуе кьи ус курдаах уьу.*
- 10. Бастакыта- нэлэс,
Ортокута- чемчес,
Кэнникитэ- лаглас*

11. Биирэ кутар, иккис иьэр, уьус уунэр.

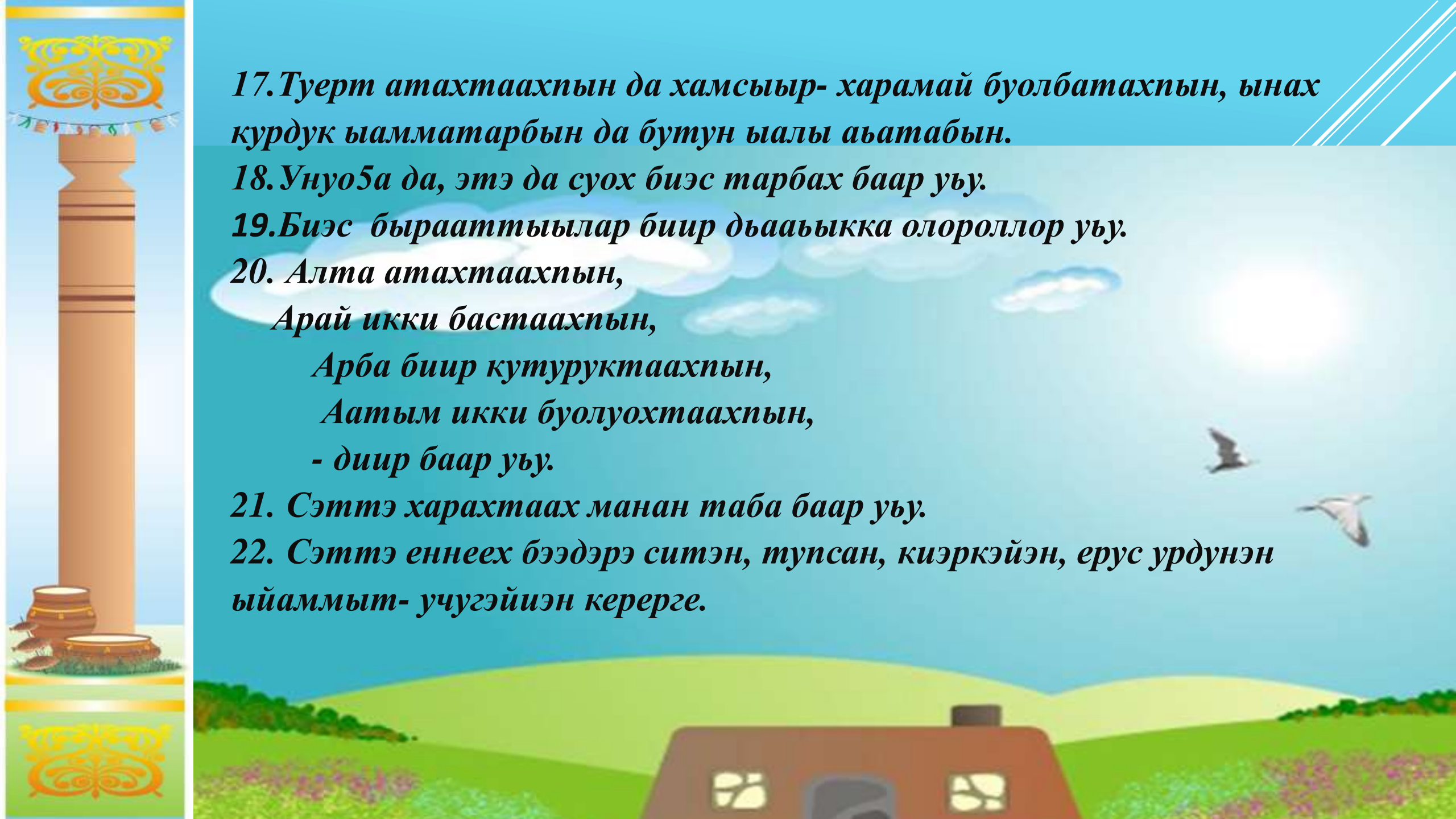
12. Туерт о5о биир бэргэьэлээх уьу.

13. Икки кьи уот (тымтык) тутар, туерт кьи орон онорор, биир кьи дьиз харбыыр.

14. Сарсыарда- туер татах, кунус – икки атах, кизьэ- ус атах.

15. Туерт атахтаах биир кыыл баар уьу.

16. Ини – биилэр инники иккиэн суурэллэр, кинилэри иккиэ буолан сырсаллар да сиппэттэр.

17. Туерт атахтаахнын да хамсыыр- харамай буолбатахнын, ынах курдук ыамматарбын да бутун ыалы аьатабын.

18. Унуо5а да, этэ да суох биэс тарбах баар уьу.

19. Биэс бырааттыылар биир дьааьыкка олороллор уьу.

20. Алта атахтаахнын,

Арай икки бастаахнын,

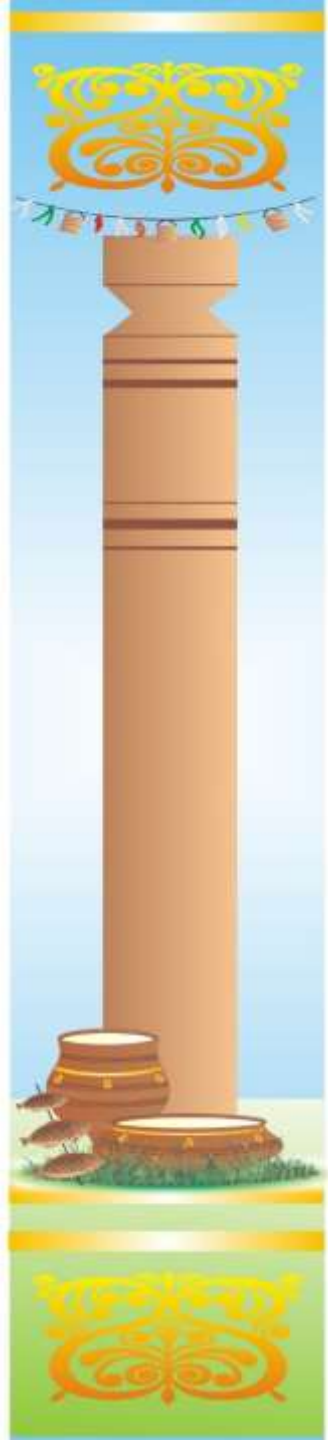
Арба биир кутуруктаахнын,

Аатым икки буолуохтаахнын,

- диир баар уьу.

21. Сэттэ харахтаах манан таба баар уьу.

22. Сэттэ еннеех бээдэрэ ситэн, тупсан, киэркэйэн, ерус урдунэн ыйаммыт- учугэйиэн керерге.

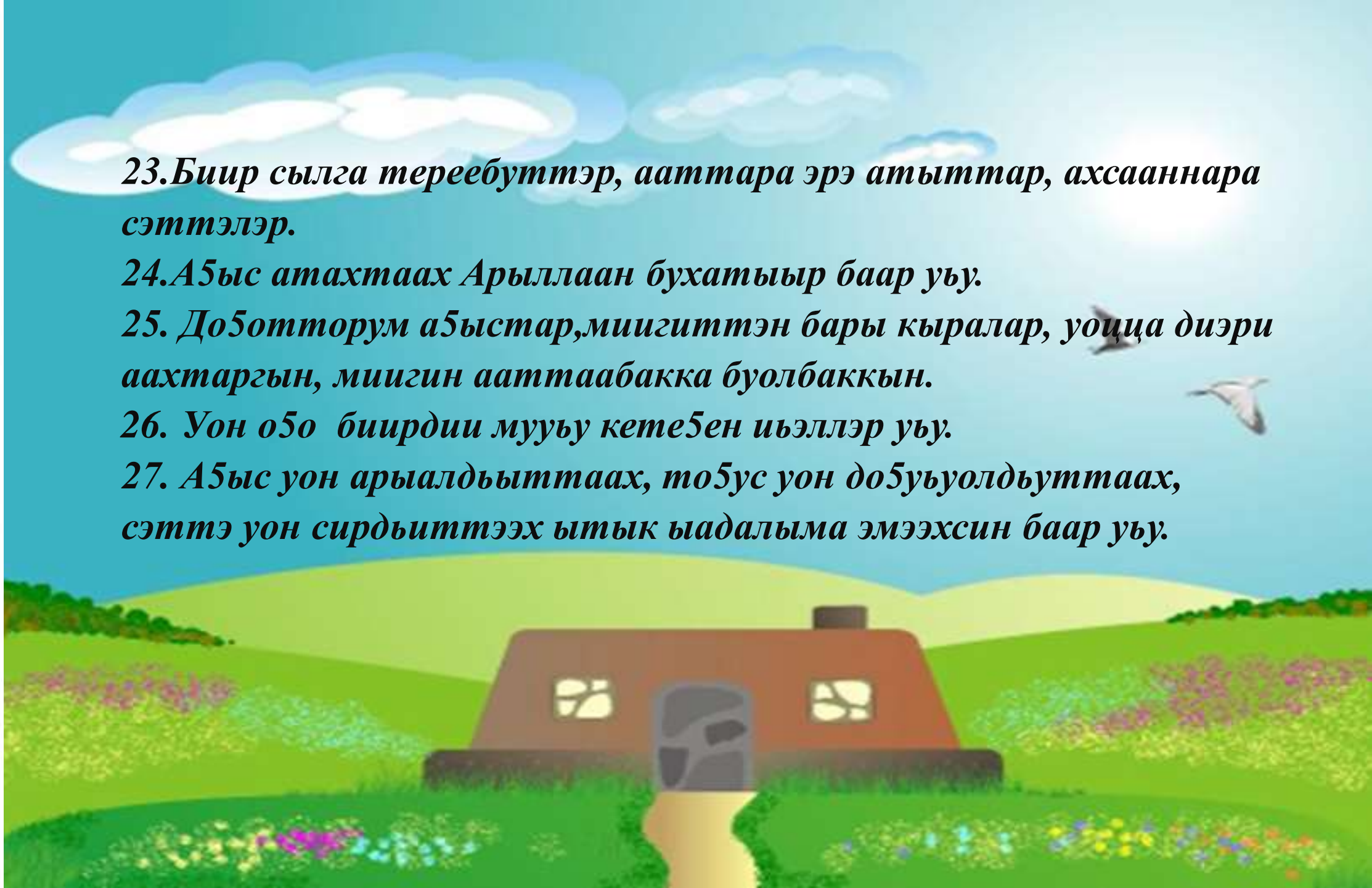
23. Биир сылга теребуттэр, ааттара эрэ атыттар, ахсааннара сэттэлэр.

24. Аҕыс атахтаах Арыллаан бухатыыр баар уьу.

25. Доһотторум аҕыстар, миигиттэн бары кыралар, уоцца диэри аахтаргын, миигин ааттаабакка буолбаккын.

26. Уон оһо биирдии мууьу кетеһен иьэллэр уьу.

27. Аҕыс уон арыалдьыттаах, тоһус уон доһуьуолдьыттаах, сэттэ уон сирдьиттээх ытык ыадалыма эмээхсин баар уьу.

28. *Суунэ нуьэр тайах суус урэх урдунэн суурэн куьугуруур.*

29. *Ахсаанын да билбэтэр, уьуннук суктум кинини.*

30. *А5ыс уон а5ыс атахтаах*

Сытыы да5аны о5онньор,

Хонуу устун улэлээн,

Сурдур5ата суурээхтиир.

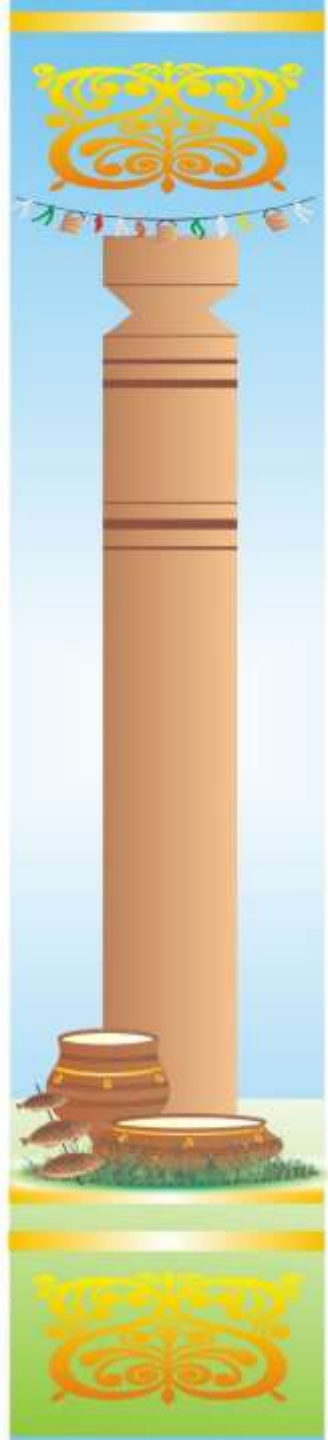
31. *Бийиктээ5ин са5ана*

Белуенкэни билбэтэ,

Хата, кырдьар сааьыгар

Белуенкэтэ суусчэкэ.

32. *Суус кьи сыттыга биир.*

Таабырыннар таайыылара.

- 1. Бээрикээн***
- 2. Туорах***
- 3. Эрбии тишьэ.***
- 4. Тиис.тыл.***
- 5. Кыптый.***
- 6. Киьи тыла***
- 7. Сыар5а сынаахтара.***
- 8. Ханкы.***
- 9. Ыныыр.***
- 10. Охсуллубут от, бугул, кэбиьишлээх от.***
- 11. Самыыр, сир, уунээйи.***
- 12. Остуол.***
- 13. Ыт хара5а, ата5а, кутуруга.***
- 14. Киьи.***
- 15. Дьыл, кыьын, кубун, саас, сайын.***
- 16. Илин- кэлин атахтар.***
- 17. Остуол.***
- 18. Бэрчээкки.***
- 19. Биэс тарбах.***
- 20. Аттаах киьи.***
- 21. Сизэркилэ.***
- 22. Кустук.***
- 23. Нэдиэлэ куннэрэ.***
- 24. Оо5уй о5ус.***
- 25. То5ус чыыьыла.***
- 26. Тынырахтар, тарбахтар.***
- 27. Мунха.***
- 28. Этин.***
- 29. Баттах.***
- 30. Минньик.***
- 31. Хаппыыста сурэ5э.***
- 32. Дьизэ еьуетэ.***

Чабыр5ах таабырыннар

*Билбэти таннары тардыах
Бэлэм турар мас тордуох. (Биир.)*

*Иннибити эрийэн ылыах
Иэ5иллибит эрэ сынаах. (Икки.)*

*Өйдөөбүтү мыына керуех
Уеьэ-аллара бугуйэх. (Ус.)*

*Теье да5аны бэрт буоллар
Туннэстибит устуул турар . (Туерт.)*

*Бэйэтэ сизэрнэ курдук да
Билии бэрдин быьаарар. (Бизс.)*

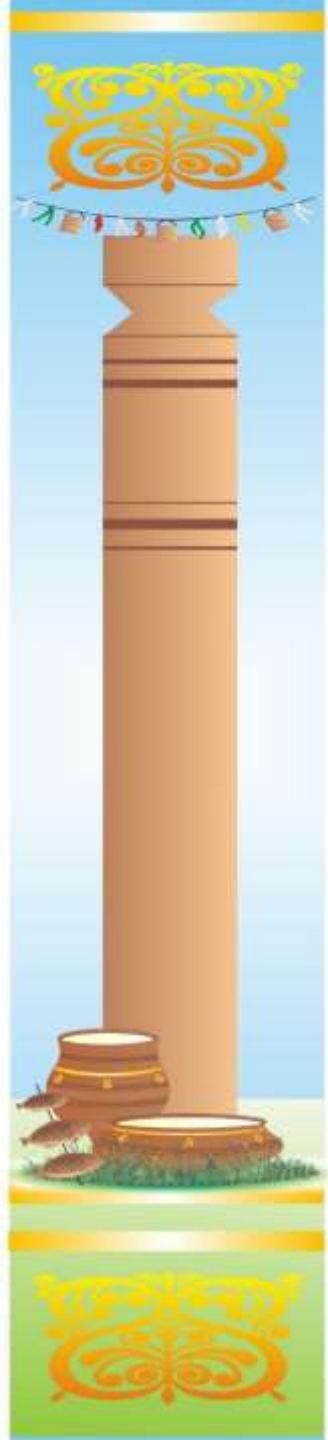
*Анар , уеьэ тигиитэ
Арахсан хаалбыт дии сиитэ.
(Алта.)*

*Сэмэн былыр оттообут
Сэбэ- ааттаах хотуура.
(Сэттэ.)*

*Аьыы олороон саныыгын
Арыт халаачык манныгын.
(А5ыс.)*

*Топпут о5о халаачыгын
Тосту тунпутбиир токурун.
(То5ус.)*

*Тордуох мас ыксатыгар
Ньолбойон хаалбыт ии сытар.
(Уон.)*

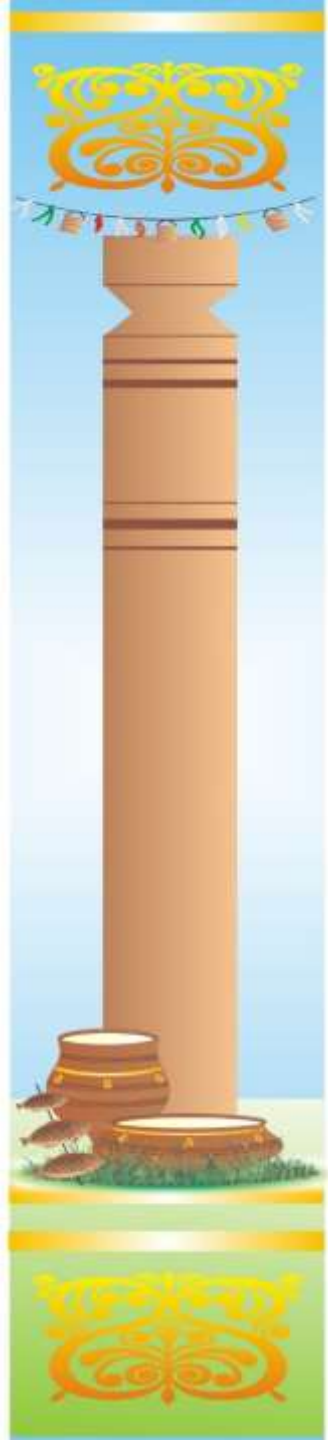

Өс хоёонноро

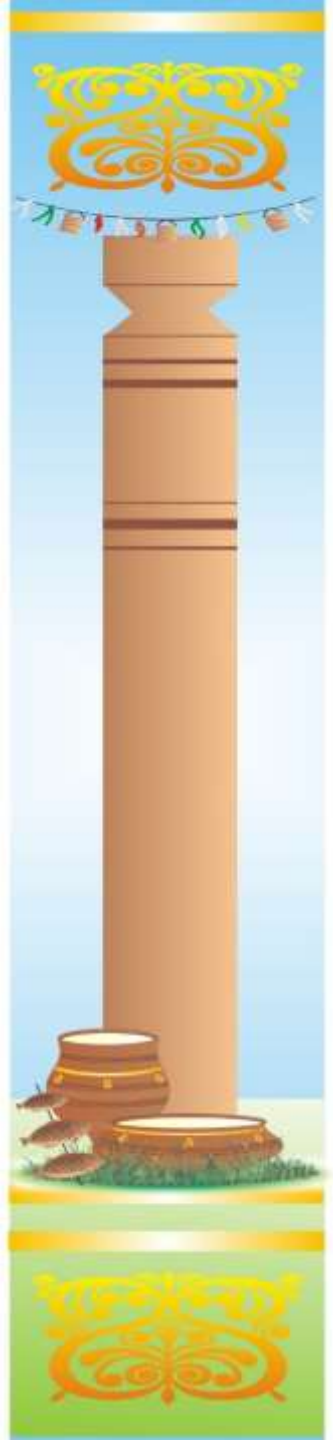
Олох-дьяах, быһыы –майгы түмүктэммит өйү-санааны аһыйах бэргэн тылынан дьүһүннээн этиини өс хоёонноро дэнэр.

Өс хоёонун үлэһит норуот айар, ол иһин, үтүө кыайыылаах-хотуулаах үлэ, сытыы мындыр өй урдүктүк сыаналанар майгы-сигили, сыһыан мэлдьи хайһанар, убаастанар, баттабыл, атаһастабыл, буруй-сэмэ, содур быһыы сэмэлэнэр. Онон өс хоёонноро үөрэтэр, биллэрэр, киһини үчүгэйгэ, итэһэни, алһаһы, буруйу сэмэлииргэ, көннөрөргө үөрэтэр.

-
- *Биир тыл минньигэс, биэс тыл сымсах.*
 - *Утуе ат биир кымньыылаах, утуе кьи биир тыллаах*
 - *Икки ардыларынан уу тохтубат.*
 - *Биир силистээх, биир тыыннаах дьон.*
 - *Тукун кьи ус кулуктээх.*
-

-
- *Киьи иккиьин тереебет.*
 - *Утуе киьи хараба ус.*
 - *Иккитэ елбеккун, бииртэн куоппаккын.*
 - *Суустэн биيري талбыт курдук.*
 - *Биир киьи –барыбыт туьугар, барыбыт – биир киьи туьугар.*

-
- *Сурэ5э суох суус субэлээх.*
 - *Утуе кийи утуетун ус уйэ тухары умнуллубат.*
 - *Биир мэник сутэрбитин, суус керсуге кыайан булбат.*
 - *Тукун суус суоллаах.*
 - *Суус уерэ5э суохха биир уерэхтээ5и биэрбэттэр.*
-